

saistītas kaulu izmaiņas, kas liecina par plašu slimības izplatību. Lietuvas bioarheoloģe Ž. Mīliauskiene iepazīstināja ar Traķu baznīcā un ap to apbedīto 14.–16. gadsimta iedzīvotāju zobu veselības stāvokli. Autore zobu sistēmu izvērtēja divām iedzīvotāju grupām: viena apbedīta baznīcas iekšpusē, otra – kapsētā pie baznīcas. Otrās grupas indivīdiem tika konstatēta augstāka kariesa sastopamība, vairāk dzīves laikā zaudēto zobu un abscesu, kā arī lielāks zobu nodilums nekā baznīcas iekšpusē apbedītajiem. Acīmredzot baznīcas iekšpusē tika apbedīti tikai sociāli augstāka slāņa pārstāvji, kuri bija nodrošināti ar kvalitatīvāku uzturu un kuriem zobu sistēma bija labākā stāvoklī. Pēdējā sesijā “Populāciju studijas” tika nolasīti vairāki referāti par paleodemogrāfiju. Dāņu bioarheologs J. L. Boldsens referēja par matemātisko metožu lietošanu mirstības riska izvērtēšanā Tīrupes iedzīvotāju populācijā. Vācu demogrāfe S. Veise iepazīstināja ar vīriešu un sieviešu mirstības atšķirībām Dienvidskandināvijā viduslaikos. G. Zariņa šajā sekcijā nolasīja referātu par Ķivutkalna kapulaukā apbedīto iedzīvotāju paleodemogrāfiju. Vairāki autori (H. A. Madsen, M. Dabrowska) savos ziņojumos pievērsās auguma rekonstrukcijas problēmām. Interesantu referātu nolasīja igauņu bioarheoloģe R. Almae par Sāremā Salmes ciemā arheoloģiskajos izrakumos atrasto 7. gs. laivu, kurā konstatētas dzīvnieku un cilvēku skeletu atliekas. Pēc ļoti fragmentārā kaulu materiāla pētniecei izdevies konstatēt, ka laivā atradušies septiņi vīrieši. To vidējais auguma garums bijis 177 centimetri. Par šo laivu vēl daudz neskaidru jautājumu. Vīrieši laivā atrasti dažādās pozās. Pētījumi tiks turpināti. Konferencēs nepiespiestā gaisotne, daudzpusīgā tematika deva daudz ierosmju jauniem pētījumiem un turpmākai sadarbībai. Tā ir piemērota jaunajiem zinātniekiem savu pirmo pētījumu prezentēšanai. Tika nolemts šādas Baltijas bioarheologu tikšanās rīkot ik pa diviem gadiem. Nākamā konference, iespējams, notiks Igaunijā.

Gunita Zariņa

KONFERENCE “CASTELLA MARIS BALTICI X” SOMIJĀ

Pirms 18 gadiem – 1991. gada rudenī Somijas Viduslaiku arheoloģijas biedrība pēc tās priekšsēža Knuta Drake iniciatīvas Turku pilsētā organizēja pirmo Baltijas reģiona viduslaiku piļu pētnieku tikšanos. Turpmāk starptautiskās zinātniskās konferences ik otro rudenī notikušas katrā no deviņām Baltijas jūras piekrastes valstīm, dodot iespēju pētniekiem iepazīt nozīmīgākos šī reģiona viduslaiku nocietinājumus un kolēģu pētījumu rezultātus. Šoruden konferenču sērija uzsāka jaunu apli, no 24. līdz 28. augustam pētniekiem atkal tiekoties Somijā. “Castella Maris Baltici X” konferenci organizēja *PhD* Kari Uotila, prof. Jusi Peka Tāvitsainens (*Taavitsainen*) un prof. Markus Hiekanens (*Hiekkanen*) no Turku Universitātes, *PhD* Anna Maria Vilksuna un pensionētais piļu pētnieks *PhD* Knuts Drake no Somijas Viduslaiku arheoloģijas biedrības, *PhD* Georgs Hagrens (*Haggren*) no Helsinku Universitātes, kā arī Tammisāri muzejs. Konferencē piedalījās apmēram četrdesmit dalībnieku – vēsturnieki, arheologi, arhitekti, restauratori un muzeju darbinieki no Somijas, Zviedrijas, Dānijas, Vācijas,

Polijas, Čehijas, Lielbritānijas, Šveices, Krievijas, Igaunijas un Latvijas. Katru dienu rīta pusē bija ielānota referātu sesijām, kas notika Tammissäri, Olavinlinnā un Hemenlinnā, bet pēcpusdiena – pārbraucienam no Turku Somijas rietumos līdz Olavinlinnai valsts austrumos, iepazīstot restaurētas viduslaiku pilis (Turku, Raseborga, Olavinlinna, Hēme), pilsdrupas (Kūsisto, Grabaka), pilskalnus – viduslaiku piļu vietas (Hamina, Hakoinena), kā arī vairākas viduslaiku baznīcas (Karja, Porvo, Hollola, Hatula).

“Castella Maris Baltici X” konferences organizētāji par galveno tēmu bija izvēlējušies ieskatu viduslaiku piļu pētniecības nākotnē, lūdzot referentus parādīt savas valsts piļu izpētē nesen ieviestas jaunas metodes, starpdisciplināru pētījumu nozīmi, informācijas tehnoloģiju radītās iespējas, rakstītās vēstures avotu izmantošanu jaunas informācijas iegūšanai, kā arī jaunu pieeju sen izrakta senlietu materiāla izpētē. Konferences laikā tika nolasīti 24 referāti un demonstrēti pieci posterī.

Lielāko daļu referātu bija sagatavojuši arheologi, celtniecības arheologi un būvētņieki. Polijā dzīvojošais vācu piļu pētnieks Kristofers Hermans (*Herrmann*) referēja par statistikas pielietošanu Vācu ordeņa valsts Prūsijā viduslaiku ķieģeļu arhitektūras izpētē. Viņš izmantojis datora pavērtās iespējas informācijas katalogizēšanā, sistematizēšanā un datu apstrādē, secinot, ka ar statistiskām metodēm pārliecinoši var noteikt celtnu tipu vai detaļu izplatību un pārmaiņas laikā. Toties arhitektūras kvalitātes izpētē jāizmanto citas metodes. Par starpdisciplināriem pētījumiem referēja somu pētnieku grupa – vēsturniece Anna Maria Vilkuna, arheologs Kari Uotila, kā arī divi biologi – Elisabete Grēnlunda (*Grönlund*) un Heiki Simola. Viņi stāstīja par Hēmes pils apkārtnes pētījumu rezultātiem, parādot ne tikai no rakstītajiem avotiem un izrakumiem iegūstamo informāciju, bet arī pievērsoties viduslaiku augu valsts rekonstruēšanai. Turku Universitātes doktorante Tanja Ratilainena uzskatāmi demonstrēja digitālās skenēšanas iespējas, kas palīdz ļoti precīzi fiksēt ķieģeļu mūrus viduslaiku baznīcai Hatulā un salīdzināt tās celtniecības paņēmienus un būvmateriālus ar Hēmes pili. Lodzas Universitātes profesors Aleksandrs Andžejevskis (*Andrzejewski*) iepazīstināja ar Polijas vidienes piļu arheoloģiskās un būvīpētes gaitā iegūto datu apstrādes rezultātiem, kas vizuāli uzskatāmi apkopoti ar datorprogrammām izveidotās būvapjomu rekonstrukcijās dažādos rakursos.

Tā kā Skandināvijas pieminekļu aizsardzības likumos ir prasība rūpīgi pārdomāt izrakumu nepieciešamību, lai iespējami daudz neskarta kultūrslāņa saglabātos nākotnei, tad arheologi veic tikai nelielus izrakumus, bet aktīvi izmanto eksakto zinātņu dotās iespējas iegūt jaunas zināšanas par viduslaiku pieminekļiem. Dāņu arheologs Leifs Plits Lauritsens (*Lauritsen*) savā referātā raksturoja 13. gs. karaļu piļu izpētes gaitu Lolandes un Falsteras salās, kur izmantotas dažādas fizikas metodes, lai noteiktu zem zemes esošo mūru un grāvju atrašanās vietu. Par magnetometrisko pētījumu nozīmi pirms izrakumu veikšanas runāja arī otrs dāņu arheologs Jans Koks (*Kock*), referējot par vēlo viduslaiku un renesanses nocietinājumu Norre Vosborgu. Abi referenti secināja, ka eksakto zinātņu metožu lietojums palīdzējis precīzāk noteikt arheologu pētījumiem nepieciešamās vietas un būtiski ierobežot izrakumu platību, lai iespējami daudz kultūrslāņa paliktu neskarts. Viņi uzsvēra mūsdienu arheologa atbildību – plānot

ne tikai to, kas pils teritorijā jāatrok, bet arī to, kas tiks atstāts nepostīts nākamajiem pētniekiem. Somu arheologi Georgs Hagrens un Henriks Jansons (*Jansson*) informēja par jauniem pētījumiem Raseborgā – pašā pilī izrakumi un drupu restaurācija notikusi 19. gs. beigās un 20. gs., bet tagad zinātnieki pievērsušies pils apkārtnes izpētei. Izrakumi notiek vairāku simtu metru attālumā no nocietinājuma, lai iegūtu jaunus datus par pils tuvākās apkārtnes apdzīvotības izmaiņām viduslaikos. Interesanti, ka arheoloģisko atsegumu horizontālās virsmas uzņēmumus pētniekiem palīdz iegūt fotokamera speciālā gaisa balonā.

Skandināvu arheologi cenšas ierobežot izrakumu platību un kultūrlāni saglabāt arī nākamajām paaudzēm, bet Baltijas jūras austrumu krasta zemju pētniekiem ir pilnīgi pretējs uzdevums – veikt izrakumus milzīgos laukumos un atbrīvot teritoriju jaunceltnēm. Sanktpēterburgas arheologs Pjotrs Sorokins iepazīstināja ar plašiem izrakumiem 17. gs. cietokšņa Landskronas vietā, kur drīzumā pacelsies pilsētas apbūve, bet Aleksandrs Saksa parādīja intensīvu izrakumu gaitā Viborgā atsegtās pilsētas nocietinājumu paliekas. Krievu arheologs Sergejs Trojanovskis iepazīstināja ar viduslaiku nocietinājuma – Novorodas kremļa teritorijā beidzamajos divdesmit gados veikto izrakumu rezultātiem, kad pēc aizsargmūra lielāka posma nogāšanās 1991. gadā veikti plaši atrakumi atbrīvotajā laukumā, fiksējot šķērsriezuma profilu ne tikai nocietinājumu pamatiem, bet arī visai nogāzei.

Vairākos referātos tika uzsvērts, ka nevajag aizmirst līdzšinējās metodes, kad piļu izpētē veikti starpdisciplināri pētījumi humanitāro zinātņu ietvaros – arī turpmāk vispirms arheoloģijas, mākslas vēstures un būvzīpētes rezultāti rūpīgi jāsalīdzina ar rakstīto avotu ziņām un ikonogrāfisko materiālu, lai iegūtu iespējami pilnīgu priekšstatu par viduslaiku pils kādreizējo arhitektūru. Dānijas Nacionālā muzeja arheologs Nils Engbergs savā referātā parādīja, kā var apkopot informāciju par piļu kapelām, no kurām ir ļoti maz arheoloģiskās izpētes materiālu, bet tos būtiski papildina ziņas no ikonogrāfiskajiem un rakstītajiem avotiem. Čehu pētnieks Tomāšs Durdīks (*Durdík*) parādīja iespējas, kā ar nelielu arheoloģisku atsegumu palīdzību, vienlaikus veicot pamatīgu atsegto mūru būvzīpēti un ikonogrāfiskā materiāla studijas, iegūti jauni dati par Požešinas pils vārtu izveidojuma izmaiņām viduslaikos. Poļu pētnieki Vojcehs Brilovskis (*Brillowski*) un Arkadiušs Koperkēvičs (*Koperkiewicz*) pievērsās Vācu ordeņa zemes pierobežas mazajām pilīm, kurās studētas to formu un funkciju izmaiņas ar arheoloģisku un mākslas vēstures metožu palīdzību. Igauņu arheologs Villu Kadakass (*Kadakas*) savā referātā vairāk uzsvēra nevis jau paveikto, bet gan iepazīstināja ar vēl neizmantotām iespējām uzsākt pētījumus mazajos nocietinājumos – vasaļu pilīs, kuras tikai nesen sāktas apzināt.

Divi referāti bija veltīti sasniegumiem un problēmām, kas rodas, pētot pirms daudziem gadiem viduslaiku pilīs notikušu izrakumu laikā iegūtu senlietu materiālu. Jaunie somu zinātnieki Visa Immonens (*Immonen*) un Janne Harjula apstrādājuši agro viduslaiku nocietinājuma Koroinenas teritorijā pirms simt gadiem atrastās senlietas, mēģinot noteikt apdzīvotības izplatīšanos Turku apkaimē. Turpreti dāņu pētniece Šarlote Boje Hillingsa Andersena (*Andersen*) muzejos glabātos atradumus no piļu izrakumiem sadalījusi funkcionālās kategorijās un mēģinājusi spriest par

viduslaiku aristokrātijas dzīvesveidu. Abu referātu autori atzina, ka seno izrakumu senlietas lielā mērā jāpēta kā savrupatradumi, jo par tiem nav sagatavota detalizēta dokumentācija un līdz ar to galvenā problēma ir precīza datējuma trūkums.

Tā kā ar Somijas piļu arhitektūru saistītie viduslaiku rakstītie avoti ir pamatīgi pētīti jau agrāk, tagad vēsturnieki pievērsušies citu problēmu risināšanai. Somu pētnieks Juka Korpela savā referātā raksturoja viduslaiku nocietinājumu rašanās apstākļus un izvietojumu mazapdzīvotajā Karēlijā pie Somijas un Krievijas robežas. Turku Universitātes docente Anu Lahtinena (*Lahtinen*) ziņoja par savas disertācijas sagatavošanas laikā pētītajiem 16. gs. rakstītajiem avotiem – vēstulēm, sūdzībām, atmiņām, pārvaldnieku ziņojumiem u.c., kas parāda iepriekšējo pētnieku ignorētus faktus par pils iedzīvotāju sastāvu, sieviešu ikdienas dzīvi un sociāliem sakariem ar savas kārtas pārstāvēt citās pilīs, kā arī nozīmīgākajiem svētkiem un to svinēšanu augstmaņu rezidencēs.

Vairāki referāti bija veltīti viduslaiku arhitektūras pieminekļu saglabāšanas un izmantošanas problēmām. Somu arhitekte Selja Finka iepazīstināja ar Olavinlinnas pils restaurācijas gaitu 20. gs. 60.–70. gados, tagadējām mūru konservācijas problēmām un pils nozīmi mūsdienās. Tagad senais nocietinājums ir pieejams apmeklētājiem kā muzejs, kur var iepazīt restaurēto arhitektūru, bez tam tas kļuvis par kultūras centru – pagalmā ik gadu notiek operas festivāli un daļa telpu pārveidota par mākslinieku ģērbtuvēm. Referente uzsvēra zināmu pretrunu – viduslaikos pils būvēta kā grūti pieejams nocietinājums, bet mūsdienās to jāmēģina padarīt atvērta un izmantojama dažādām iedzīvotāju grupām. Skandināvijā pamazām par dominējošu kļūst uzskats, ka kultūras pieminekli nav tikai jāglabā kā nemainīgu vērtību, bet gan jāmēģina to iesaistīt mūsdienu dzīvē un piemērot tagadējām vajadzībām. Par viduslaiku drupu izmantošanas jaunām iespējām stāstīja Gotlandes pārstāve Ulrika Mebusa (*Mebus*), kas vada projektu, lai apmeklētājiem patikamākus padarītu Visbijas Sv. Nikolaja baznīcas brīvdabas koncertus. Lai telpa kļūtu siltāka, plānots uzklāt drupām daļēju pārsegumu un iestiklot atsevišķus logus, bet starpbrīžos apmeklētājiem vēsturisko noskaņu papildinās blakus atsegtie un apmeklēšanai piemērotie klostera mūri. Apjomīgu projektu ar ES finansējuma piesaisti sācis realizēt Dānijas Vordingborgas pils muzejs, kura darbiniece Dorte Ville Jørgensena (*Jørgensen*) iepazīstināja ar iecerēm, kā pilsdrupas padarīt pieejamas un interesantas jaunajai paaudzei. Plānots labiekārtot tuvāko teritoriju, izveidojot autostāvvietas, atjaunot kādreizējo pils apkārtnes izskatu, ieplūdinot ūdeni nosusinātajos grāvjos, kādreizējo pils plānojumu virs drupām iezīmēt ar vieglām virszemes konstrukcijām, izveidot dažādos stāvokļos aplūkojamas brīvdabas vitrīnas, kā arī ieviest mobilo gidus (*NOUS-guide*). Tie ir ar jaunāko tehnoloģiju palīdzību izstrādāti nelieli aparāti ar pieskārienjutīgu ekrānu, kurā iebūvēta GPS sistēma apmeklētājiem palīdzēs pie katra tuvumā esoša pils objekta gan dzirdēt tekstu izvēlētajā valodā, gan aplūkot aparāta ekrānā vizuālu informāciju – senus attēlus, plānus utt.

Par Latvijas piļu izpēti tika nolasīts referāts, kuru bija sagatavojuši šīs informācijas autore kopā ar Turaidas muzeja direktori Annu Jurkāni. Tas

bija ziņojums par pētījumiem, lai noteiktu ģeogrāfiskās vides vēsturisko un mūsdienu piemērotību restaurētās Turaidas pils stabilitātes nodrošināšanai. Iepriekšējos gadu desmitos pils izpētē galvenie bija arheologi, arhitekti un restaurētāji, bet pēc 2002. gada pilskalna nogāzes nobrukuma liela uzmanība pievērsta paša pilskalna inženierģeoloģiskai un hidroģeoloģiskai izpētei, kam sekoja drenāžas ierīkošana un nogāzes nostiprināšana.

Baltijas jūras piekrastes zemju viduslaiku piļu pētnieku desmitā konference Somijā, kā arī regulāri izdotie konferences rakstu krājumi uzskatāmi parāda līdzšinējos sasniegumus pētniecībā nepilnu divdesmit gadu laikā kopš "Castella Maris Baltici" apvienības izveidošanas. Devīņdesmito gadu sākumā pētnieki galvenokārt pievērsās arheoloģiskajos izrakumos atsegto celtnu plānu un būvzīmes laikā fiksēto mūru studijām, savukārt tagad pētījumi aptver daudz plašāku problēmu loku. No vienas puses, konferencē iegūstamā jaunā informācija liecināja, ka viduslaiku piļu pētniecībā vēl ir daudz neizmantotu iespēju un jaunas metodes var dot nozīmīgus un negaidītus rezultātus. No otras puses, referāti parādīja ļoti atšķirīgu izpētes līmeni, ko noteikusi zinātnes dažādā finansiālā situācija Baltijas reģiona valstīs. Latvijas viduslaiku piļu arheologi ierobežoto līdzekļu dēļ eksakto zinātņu metodes nez vai tik drīz varēs lietot. Bet tieši tāpēc līdz labāku laiku pienākšanai un jauno izpētes metožu ieviešanai vajadzētu ierobežot izrakumus pilsdrupās lielos laukumos ar mērķi vākt senlietas un atsegt pilsdrupu mūrus, nenodrošinot pamatīgu, modernu dokumentēšanu.

Konferenču sērija "Castella Maris Baltici" turpināsies – pēc diviem gadiem Baltijas reģiona piļu pētnieku tikšanās notiks Dienvidzvidrijā. Kā solīja Novgorodas pārstāvis, nākamā gada laikā tiks izdots arī pirms diviem gadiem Krievijā notikušās devītās konferences rakstu krājums.

Ieva Ose

LATVIJAS UNIVERSITĀTES VĒSTURES NOZARES PROMOCIJAS PADOMĒ

2009. gada 10. jūnijā **Ineta Lipša** aizstāvēja disertāciju "Sabiedriskā tikumība Latvijā, 1918.–1940. gads"; zinātniskais vadītājs Dr. habil. hist. prof. Aivars Stranga, recenzenti – Dr. hist. prof. I. Butulis, Dr. hist. A. Kalnciema, Dr. hist. prof. A. Ivanovs.

Ar Latvijas Universitātes vēstures nozares Promocijas padomes 2009. gada 10. jūnija lēmumu Inetai Lipšai piešķirts doktores grāds vēstures nozares Latvijas vēstures apakšnozarē.

CURRICULUM VITAE

Ineta Lipša dzimusi 1970. gadā Ogrē Latvijā. 1993. gadā absolvējusi LU Vēstures un filozofijas fakultāti, iegūstot vēsturnieces, vēstures patsniedzējas profesionālo kvalifikāciju. 2004. gadā ieguvusi humanitāro zinātņu maģistres grādu vēsturē. 2007. gadā beigusi LU vēstures doktora studiju programmu.